

СТАНОВИЩЕ

от д.ф.н. Ана Стойкова Стойкова, професор в Института за литература при БАН
за материалите, представени от гл. ас. д-р Евелина Джевиецка за участие в конкурс
за заемане на академичната длъжност „доцент“
в Кирило-Методиевския научен център при БАН

Д-р Евелина Джевиецка се занимава с проблемите на българската литература и култура повече от десет години – с тази тематика са свързани както нейната дипломна работа, така и докторската ѝ дисертация, защитена в Института по западна и южна славистика към Варшавския университет под ръководството на видната полска българистка проф. Гражина Шват-Гълъбова. Освен българистика, Е. Джевиецка е завършила и богословие и тази квалификация разширява насоките на нейните изследователски интереси. Българистичните ѝ публикации включват значителен брой студии, статии, енциклопедични текстове, рецензии и доклади на международни научни форуми, които я представят като талантлив, амбициозен, трудолюбив и компетентен изследовател в специфични области като литература и религия в условията на модерността, история на идеите, библейски мотиви и тяхната интерпретация в литературата и културата и др. В списъка на публикациите ѝ има и две монографии – едната е издание на дисертацията ѝ върху творческите интерпретации на библейския разказ за Юда Искариот в българската литература от XX и началото на XXI в., а втората е хабилитационният ѝ труд на тема „Юбилейно и модерно. Кирило-Методиевият разказ през социализма в България“ (2020).

Тази книга е пръв по рода си опит за разглеждане на един от най-важните „разкази“ в българското културно съзнание – Кирило-Методиевото дело и заслугата на българите за съхраняването му, през призмата на идеологическите му употреби по времето на социализма в България. Поради своя уникален характер култът към светите Солунски братя е бил от най-експлоатираните в идеологическо отношение още през Средновековието, а по-късно и през Възраждането, и затова в някои от досегашните кирило-методиевистични изследвания този въпрос е бил поставян. В своя труд обаче Джевиецка избира да интерпретира тази проблематика

по нов начин, включвайки като един от аспектите своя анализ самата научна интерпретация, т.е. участието на т.нар. интелектуални елити в идеологическата игра на режима. Тя се опитва да направи максимално пълен и обективен анализ на сложната проблематика, като разчита на своята позиция „отвън“ – като учен, необременен нито от идеологическия натиск на комунизма (поради своята принадлежност към едно ново поколение), нито от неизбежната за много български изследователи съзнателна или несъзнателна пристрастност, дължаща се именно на идеологизацията и „българизацията“ на Кирило-Методиевото дело в българското общество през втората половина на ХХ в.

Книгата съдържа увод, четири глави и заключение, както и илюстрации, библиография и резюме на английски език. Отделни глави са посветени на двамата славянски първоучители и на техните ученици и последователи; те са озаглавени концептуално, като всяко заглавие синтезира семантично натовареното / стереотипното възприемане на обекта. В Увода Е. Джевиецка представя основанията си за избора на тема и въвежда проблематиката, като изхожда от концепцията на Я. и А. Асман за културната памет. Като материал за анализ тя избира юбилейните кирило-методиевски сборници като формативни текстове, които синтезират както ролята на елитите във възпроизвеждането на паметта, така и семантичните промени във функционализацията на разказа за делото на Кирил и Методий и техните ученици. Тя прави критичен преглед на досегашната литература и обосновава своя методологически подход – на литературовед, културолог и историк, а като най-обща методологична рамка приема херменевтиката на П. Рикъор, затова се фокусира върху наративистичната перспектива и разглежда Кирило-Методиевото дело като *разказ*, а не традиция, мит или наследство. Предмет на анализа стават значенията и контекстуалните конвенции на историческия разказ, схващани в контекста на българската модерност.

В първата глава, озаглавена „Културата на юбилея“, Джевиецка прави обширен ретроспективен преглед на отношенията власт – култура през десетилетията след Втората световна война в България, в които комунизмът се явява „всеобща култура на организирана показност“, и проследява мястото на

Кирило-Методиевото дело в комунистическата пропаганда и неговата еволюция. Тя стига до извода, че ключовите елементи са контрол и легитимация, осъществявани чрез подробно планиране и повтаряне на темите в рамките на организирано публично време и пространство; затова, смята тя, може да се говори за своеобразна ритуалност като форма на манифестиране на властта. Въз основа на редица теоретични трудове Джевиецка обосновава характера на юбилея като явление с „особен мнемоничен потенциал“ и на юбилейната литература, подчинена на принципите за стилизация и формализация на езика.

За мене особено ценна и интересна е втората глава – „Просветителят“, в която Е. Джевиецка разглежда интерпретациите на образа на Константин-Кирил Философ като *господстващ* (по класификацията на А. Мегил) разказ по време на българския социализъм. Тя е фокусирала анализа си върху развитието му в контекста на три микро-периода: 50-те, 60-те и 70–80-те години на ХХ в., които много сполучливо е характеризирала с ключовите думи: революция, просвета, култура. Въз основа на голям брой анализирани текстове – художествени и научни, емблематични за разглежданите историко-политически микро-периоди, тя стига до важното заключение, че някои от основните елементи на господстващия при социализма разказ са част от националния разказ още по времето на Възраждането и в междувоенния период, т.е. може да се говори за континуитет по отношение на критериите, по които се оценява делото на Кирил и Методий; все пак, смята тя, при социализма разказът търпи развитие, адаптира се към новите исторически и политически условия. Наблюдаваната през тази епоха тясна връзка между научния и политическия дискурс е неизбежно следствие на марксистката представа за обществената роля на интелигенцията и науката.

Третата глава – „Изпълнителят“, е посветена на фигурата на Методий като част от общия голям разказ за Солунските братя. Джевиецка установява, че художествените и научните интерпретации представят ролята му като на второстепенен, в сравнение с Константин-Кирил, помощник и реализатор на общото дело, а основната причина за това тя вижда във факта, че той не е творец, не е създател, а само преводач и проповедник. И понеже културната памет за Кирило-Методиевото дело се свежда главно до създаването на азбуката, до

„сътворяването“ на славянската писменост и култура, за Методий не може да има самостоятелно място в разказа. В тази глава е отделено значително място на въпроса за църковния прочит и (анти)богословските интерпретации на кирило-методиевския разказ и за езика на юбилейните издания през социализма, за неговата политизираност и пропагандност. Авторката стига до извода, че в модерния контекст, за разлика от средновековния, акцентът се измества от вероизповеден към национален аспект на идентичността.

Четвъртата глава на книгата – „Наследниците“, е посветена на учениците на Първоучителите. И тук е налице континуитет, разбиран като иманентен на културната памет, на социалистическия разказ за учениците, близък до интерпретацията на разказа от междувоенния период, който, от своя страна, се основава върху възрожденската традиция. Джевиецка разглежда две важни за анализа на периода понятия – „комунистическия национализъм“ и „секуларизацията“, и стига до извода, че Кирило-Методиевото дело е много удобен за комунистическата идеология инструмент, който позволява да се постигне „симфония“ на научния и политическия дискурс, между държавната власт и учените, а и църковните власти. Според нея това съзвучие се проявява преди всичко в плана на ритуала, по време на организираната показност и празничност, които включват и Кирило-Методиевите юбилеи.

Книгата на Е. Джевиецка е приносно и новаторско изследване на високо научно равнище, което ще бъде използвано от специалистите не само чрез своите резултати, но и като методологически модел за бъдещи проучвания. Буди възхищения богатият и точен език и добрият, макар и малко тежък стил, с който е написано, особено като се има предвид, че българският език не е роден за авторката. За съжаление трябва да отбележа някои останали граповини в езика, които създават неяснота, някои неточности (например енцикликата, с която папа Йоан Павел II обявява Константин-Кирил и Методий за съпокровители на Европа, е *Egregiae Virtutis* от 1980 г., а не *Slavorum Apostoli* от 1985, вж. с. 83) и множество технически грешки, които би трябвало да се изчистят преди отпечатването на текста.

Темата на хабилитационния труд на Е. Джевиецка е продължение на нейни по-ранни публикации в тази област, които сред представените за конкурса студии и статии. Това са текстове върху различни въпроси, свързани с най-общо с функционирането на Кирило-Методиевото дело в българската модерна култура. Друга важна тема, на която тя е посветила свои изследвания, засяга процесите на модернизация в българските условия и, по-специално, мястото на религиозната традиция в условия на модерността, разгледана през призмата на т.нар. постсекуларна мисъл. Сред тях особено важни от методологическа гледна точка са няколко текста, в които авторката представя термините и понятията, свързани с прилагането на постсекуларната мисъл в съвременната хуманистаристика, и по-специално в полски и в български контекст, спира се на разказа на светските и църковните елити за ролята на Църквата, като го разглежда през призмата на влиянието на западната научна мисъл и т.н. Тук трябва непременно да се посочат и нейните приносни очерци за някои фундаментални идеи и понятия – съвременност, секуларизация, просвета/просвещение, религия, образование, хуманизъм, и тяхната реализация и функция в историята на българската културна модерност, които са поместени в престижната многотомна поредица *Leksykon idei wędrownych na słowiańskich Bałkanach XVIII-XXI w.* (Лексикон на мигриращите идеи на славянските Балкани XVIII-XXI в., 2018-2019), издаден под редакцията на проф. Г. Шват-Гълъбова.

Бих искала да обърна внимание на факта, че Е. Джевиецка не само участва във важни научни проекти на КМНЦ и Института по славистика на ПАН като подготвен и надежден млад учен, но и се представя успешно като ръководител на един българо-полски научен проект. През 2016 тя е спечелила конкурс за финансиране на научен проект за млад учен в БАН, а съвсем наскоро стана ясно, че след проведен конкурс неин проект за научно изследване ще получи грант от полския Национален научен център. Ще отбележа и значителната редакторска и издателска дейност на Е. Джевиецка, преди всичко като редактор, а от миналата година и главен редактор на авторитетното списание *Slavia Meridionalis*. Имала съм възможност да работя в сътрудничество с нея и мога да кажа, че и в тази област тя

проявява висок професионализъм, отговорност и редакторски усет, удивителни за млад, отскоро навлязъл в тези занимания учен.

Като имам предвид научните приноси на д-р Евелина Джевиецка, високата ѝ квалификация, натрупания от нея значителен опит в реализацията на новаторски научни проекти, нейната задълбоченост, усърдната ѝ последователна работа, деловите ѝ качества, смятам, че тя е изследовател с доказан професионализъм, който би бил ценен сътрудник за всяка научна институция. Ето защо убедено препоръчвам на уважаемото Научно жури тя да бъде избрана за доцент по професионално направление *2.1. Филология* в Кирило-Методиевския научен център при БАН.

20 май 2020 г.

